

DECEMBER 2002
ADVIES RDA 2002/05

DE RAAD VOOR DIERENAANGELEGENHEDEN IS EEN OVERLEGPLATFORM VAN ORGANISATIES EN DESKUNDIGEN, DAT DE MINISTER VAN LANDBOUW, NATUURBEHEER EN VISSERIJ ADVISEERT OVER STRATEGISCHE VRAAGSTUKKEN OP HET GEBIED VAN DE GEZONDHEID EN HET WELZIJN VAN GEHOUDEN DIEREN. ZIJ BASEERT ZICH DAARBIJ OP DE MEEST RECENTE ONTWIKKELINGEN IN DE WETENSCHAP EN HOUDT REKENING MET DE OPVATTINGEN DIE LEVEN IN DE EUROPESE, EN IN HET BIJZONDER DE NEDERLANDSE, SAMENLEVING.

EEN TOETSINGSKADER EN TOELATINGSPROCEDURE VOOR AANWIJZING VAN NIEUWE VOOR PRODUCTIE TE HOUDEN VISSOORTEN

ADVIES AAN DE MINISTER VAN LANDBOUW,
NATUURBEHEER EN VISSERIJ OVER EEN
TE HANTEREN KADER EN PROCEDURE VOOR DE
AANWIJZING VAN VISSOORTEN DIE GEHOUDEN
MOGEN WORDEN VOOR PRODUCTIEDOELEINDEN

RAAD VOOR DIERENAANGELEGENHEDEN

SAMENSTELLING VAN DE RAAD

- prof. dr. C.J.G. Wensing, voorzitter
- A. Achterkamp
- mw. drs. I. Arendzen
- mw. ir. A.M. Burger
- mr. W. van de Giessen
- ir. M.J.B. Jansen
- drs. S.B.M. Jongerius
- J.Th. de Jongh
- dr. Tj. Jorna
- drs. R.J.T. van Lint
- P.J.J.M. Loonen
- dr. ir. H. Paul
- prof. dr. A. Pijpers
- prof. dr. F.J. van Sluijs
- H.W.A. Swinkels
- drs. P.A. Thijsse
- drs. H. Verburg
- prof. dr. J.H.M. Verheijden
- mr. ing. C.J.J.M. Vermeeren

Secretaris: mw. dr. drs. I.D. de Wolf

Raad voor Dierenaangelegenheden

bezoekadres:

Bezuidenhoutseweg 73
2594 AC Den Haag

postadres:

Postbus 90428
2509 LK Den Haag

telefoon 070 3785266

fax 070 3786336

e-mail info@rda.nl

www.raadvoordierenaangelegenheden.nl

INHOUDSOPGAVE

Advies	5
Uitwerking van het advies	7
1. Toetsingskader	7
2. Toelatingsprocedure	14
3. Overige opmerkingen	16
Literatuurlijst	19
Bijlagen	
1. Adviesaanvraag en antwoord	21
2. Overzicht van conform het toetsingskader aan te leveren informatie	25
3. Samenstelling van de werkgroep	26
4. Overzicht van publicaties	27

ADVIES

De Raad voor Dierenaangelegenheden heeft een toetsingskader en een toelatingsprocedure opgesteld, waarmee het mogelijk wordt nieuwe vissoorten aan te wijzen die, conform het Besluit aanwijzing voor productie te houden dieren, in Nederland voor productie gehouden mogen worden.

Uitgangspunt voor de toelating van nieuwe vissoorten is dat, conform artikel 34 van de Gezondheids- en welzijnswet voor dieren, vissen die voor productiedoeleinden gekweekt worden zowel in theorie als in de Nederlandse praktijk vanuit welzijnsoogpunt op een aanvaardbare wijze gehouden moeten kunnen worden. Op initiatief van de belanghebbende(n) dient dit gedocumenteerd te kunnen worden aangetoond. Het door de Raad voorgestelde toetsingskader (zie kader op de volgende bladzijde) sluit aan op de bepalingen in artikel 34 van de Gezondheids- en welzijnswet voor dieren en het Besluit aanwijzing voor productie te houden dieren en volgt in grote lijnen de Draft Recommendations Concerning Farmed Fish (9de revisie) van de Raad van Europa. De Raad is van mening dat voor een aantal parameters van het toetsingskader aan positieve en negatieve zoötechnische indicatoren (dat wil zeggen gedrags-, fysiologische, productie- en gezondheidsindicatoren) dient te worden gerefereerd om aan te tonen dat de vissoort vanuit welzijnsoogpunt op een aanvaardbare wijze voor productiedoeleinden in Nederland kan worden gehouden.

De door de Raad voorgestelde procedure voor toelating van nieuwe vissoorten voor productiedoeleinden begint met het indienen van een formeel verzoek bij de verantwoordelijke beleidsdirectie van het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij voor uitbreiding van de in het Besluit aanwijzing voor productie te houden dieren opgenomen vissoorten. Bij het verzoek dient een dossier met informatie te worden aangeleverd waaruit moet blijken dat deze vissoort vanuit welzijnsoogpunt op een aanvaardbare wijze voor productiedoeleinden in Nederland gehouden kan worden. Het dossier wordt op verzoek van de verantwoordelijke beleidsdirectie door een onafhankelijke deskundigencommissie inhoudelijk getoetst. Bestudering van de in het navolgende hoofdstuk beschreven uitwerking van het toetsingskader door de deskundigencommissie is noodzakelijk om het hier gepresenteerde toetsingskader op een juiste wijze te kunnen gebruiken. De deskundigencommissie adviseert de verantwoordelijke beleidsdirectie, die vervolgens op haar beurt de verantwoordelijke bewindspersoon adviseert. De beslissing over toelating van de vissoort wordt door deze bewindspersoon genomen, waarna een traject tot wijziging van de algemene maatregel van bestuur dient te worden doorlopen.

Informatie dient te worden verstrekt op de volgende punten:

1. Biologische karakteristieken van de vissoort
2. Algemene informatie met betrekking tot de kweek van de betreffende vissoort
3. Specifieke welzijnseisen met betrekking tot de kweek van de betreffende vissoort
 - Het (de) kweekstelsel(en) dat (die) voor de betreffende vissoort gebruikt zal (zullen) worden
 - Specifieke huisvestingseisen
 - Wijze waarop in nieuw uitgangsmateriaal zal worden voorzien
 - Vereiste waterkwaliteit, te weten: zuurstofgehalte, ammoniakgehalte, koolstofdioxidegehalte, zuurgraad, temperatuur, saliniteit, waterdoorstroming, gehalte zwevende deeltjes, nitriet- en nitraatgehalte en andere factoren
 - Voer, voedermethodieken en voeronthouding
 - Bezettingsgraad
 - Specifieke behandelingsmethode(n)
 - Dodingsmethode(n)
 - Biotechnologische handeling(en)
 - Wenselijkheid van polycultuur
 - Speciale uitrusting
 - Voorkómen van ziekten
4. Ervaringen van elders met het kweken van de betreffende vissoort.

Uit de informatie dient te blijken:

1. Dat op geen van bovengenoemde punten onaanvaardbare welzijnsproblemen optreden bij de kweek van de betreffende vissoort. Dit dient te worden aangetoond met behulp van de volgende positieve en negatieve zoötechnische parameters:
 - Normaal en afwijkend gedrag
 - (zelf-) Beschadigend gedrag
 - Eetlust
 - Voortplanting
 - Groei
 - Mortaliteit
 - Vóórkomen van ziekten
 - Vóórkomen van deformaties
2. Op welke wijze op bovengenoemde punten in de praktijk invulling zal worden gegeven aan het managen van de kweek van de betreffende vissoort.

UITWERKING VAN HET ADVIES

De Nederlandse viskweek is een jonge, zich snel ontwikkelende bedrijfstak. De wereldvraag naar vis is groeiende en de Nederlandse viskweek heeft in potentie goede groeikansen (1). Er is toenemende belangstelling voor het telen van nieuwe vissoorten, hetgeen met het oog op teruglopende visbestanden in zee en een grotere diversificatie in het aanbod commercieel gezien interessant kan zijn (2). Een aantal van de commercieel interessante vissoorten mag op dit moment echter niet in Nederland worden gekweekt omdat deze vissoorten niet zijn opgenomen in het Besluit aanwijzing voor productie te houden dieren (3). De Raad voor Dierenaangelegenheden (hierna: Raad) heeft zich gebogen over de vraag hoe een toetsingskader en toelatingsprocedure voor uitbreiding van de bijlage bij het Besluit aanwijzing voor productie te houden dieren er uit dient te zien.

1. TOETSINGSKADER

De Raad is van mening dat het uitgangspunt voor de toelating van nieuwe vissoorten moet zijn dat, conform artikel 34 van de Gezondheids- en welzijnswet voor dieren (hierna: GWWD), vissen die voor productiedoeleinden gekweekt worden zowel in theorie als in de Nederlandse praktijk vanuit welzijnsoogpunt op een aanvaardbare wijze gehouden moeten kunnen worden. Het door de Raad voorgestelde toetsingskader sluit derhalve aan op de bepalingen in artikel 34 van de GWWD en het Besluit aanwijzing voor productie te houden dieren. Het toetsingskader volgt tevens de Draft

Recommendations Concerning Farmed Fish (9de revisie) van de Raad van Europa (4). Wel heeft de Raad deze Draft Recommendations op een aantal punten uitgebreid.

Om te kunnen toetsen of een nieuwe vissoort vanuit welzijnsoogpunt op een aanvaardbare wijze voor productiedoeleinden in Nederland kan worden gehouden, is de Raad van mening dat informatie gebaseerd op wetenschappelijke kennis (met vermelding van referenties) én ervaring dient te worden verstrekt over de volgende parameters:

1. Biologische karakteristieken van de vissoort
2. Algemene informatie met betrekking tot de kweek van de betreffende vissoort
3. Specifieke welzijnseisen met betrekking tot de kweek van de betreffende vissoort
4. Ervaringen elders met het kweken van de betreffende vissoort

Door per parameter aan te geven:

1. Waarom op het betreffende punt geen onacceptabele welzijnsproblemen zullen optreden bij de kweek van de betreffende vissoort; en
2. Op welke wijze op het betreffende punt in de praktijk invulling zal worden gegeven aan het managen van de kweek van de betreffende vissoort dient inzichtelijk te worden gemaakt dat het houden van de beoogde vissoort voor productiedoeleinden vanuit welzijnsoogpunt op aanvaardbare wijze in Nederland kan plaatsvinden.

Conform de Draft Recommendations Concerning Farmed Fish (9de revisie) van de Raad van Europa

(4) betekent dit op hoofdlijnen dat:

1. Gebruik wordt gemaakt van kweekmethoden die aansluiten bij de biologische karakteristieken van de vissoort
2. Kweek plaatsvindt in een kweekstelsel waarin een geschikt milieu voor de dieren kan worden gegarandeerd.

Voor een aantal gespecificeerde parameters vindt de Raad het noodzakelijk dat met behulp van zowel positieve als negatieve zoötechnische indicatoren (dat wil zeggen gedrags-, fysiologische, productie- en gezondheidsindicatoren) wordt aangetoond dat de vissoort in Nederland vanuit welzijnsoogpunt op een aanvaardbare wijze voor productiedoeleinden kan worden gehouden. De te hanteren zoötechnische indicatoren zijn:

1. Normaal en afwijkend gedrag (*aandachtspunten*: het voorkomen van stereotiep gedrag, het kunnen tonen van normaal gedrag en het kunnen hebben van het normale bioritme)
2. (zelf-) Beschadigend gedrag (*aandachtspunten*: verwondingen en kannibalisme)
3. Eetlust (*aandachtspunten*: voeropname en verschil in eetlust tussen individuen)
4. Voortplanting (*aandachtspunten*: mogelijkheid tot en succes van voortplanting in kweeksystemen)
5. Groei (*aandachtspunten*: groei en gewichtstoename)
6. Mortaliteit (*aandachtspunten*: mortaliteit in de opkweekfase en mortaliteit in de afmestfase)
7. Voórkomen van ziekten (*aandachtspunt*: ziekte-incidentie)
8. Voórkomen van deformaties (*aandachtspunten*: incidentie en oorzaak van deformaties)

Hiervoor kan gebruik gemaakt worden van hetgeen in de literatuur is beschreven en van ervaring met de kweek van deze vissoort elders.

Fysiologische indicatoren zoals hartslag, cortisol-, glucose- en lactaatconcentratie en concentratie elektrolyten in bloed of plasma kunnen indien beschikbaar worden vermeld. Echter, omdat wetenschappelijke referentiekaders voor deze fysiologische indicatoren veelal ontbreken, is de Raad van mening dat zoötechnische indicatoren gezien de huidige stand van de wetenschap de meest bruikbare indicatoren vormen om te kunnen komen tot een inschatting van het welzijn van de kweekvissen.

De Raad realiseert zich dat het zeer waarschijnlijk niet mogelijk is om voor alle daartoe aangewezen onderdelen van het dossier uitspraken te doen over alle zoötechnische indicatoren. De Raad is van mening dat dit ook niet noodzakelijk, en in een aantal gevallen niet relevant, is om te kunnen komen tot een correcte indruk van het welzijn van de vissoort onder Nederlandse kweekcondities. Wel dient aangegeven te worden waarom op bepaalde punten geen informatie kan worden verstrekt en of ondanks het ontbreken van deze informatie een voldoende onderbouwde uitspraak kan worden gedaan over het welzijn van vissen in kweeksystemen. Het dossier dient een goed oordeel over de volledigheid en juistheid van de informatie mogelijk te maken.

In de navolgende subparagrafen van dit hoofdstuk zal per parameter worden aangegeven welke informatie dient te worden verstrekt. Een schematisch overzicht hiervan is opgenomen in bijlage 2.

1.1. Biologische karakteristieken van de vissoort

Bij het beschrijven van de biologische karakteristieken van de vissoort dient inzicht te worden verschaft in de soortspecifieke eigenschappen van de vissoort en zijn natuurlijke leefomgeving. Ingegaan dient te worden op vragen omtrent het natuurlijk gedrag van de vissoort, bijvoorbeeld of de vissoort territoriaal is, solitair of in scholen leeft, of de vissoort een zout- of zoetwatervissoort of anderszins is, waar de vissoort leeft (verspreidingsgebied), welke watertemperaturen de vissoort prefereert, wat de vissoort van nature eet, welke kenmerken het natuurlijke voortplantings- en fourageergedrag heeft etc. Voor de beoordeling of een vissoort vanuit welzijnsoogpunt op een aanvaardbare wijze voor productie-doeleinden gehouden kan worden, dient men zich er echter bewust van te zijn dat de condities in een kweekstelsel niet vergelijkbaar zijn met de condities waaronder de vissoort in het wild leeft. Ten dele kan hieraan tegemoet worden gekomen, maar het creëren van een aan de natuurlijke leefomgeving van de vissoort (denk hierbij bijvoorbeeld aan de aanwezigheid van predatoren) identieke leefomgeving in kweeksystemen is niet haalbaar en ook niet noodzakelijk. In hun natuurlijke habitat hebben vissen specifieke elementen in hun omgeving nodig of moeten zij specifieke gedragingen kunnen vertonen, die voor de ontwikkeling tot volwassen individuen nodig zijn. In gevangenschap nu gaat het niet om het nabouwen van die habitat maar wel om die elementen en/of gedragsmogelijkheden in te brengen die noodzakelijk zijn om het welzijn van de vissen te garanderen.

1.2. Algemene informatie met betrekking tot de kweek van de vissoort

Er dient te worden ingegaan op algemene eisen die aan het kweken van vissen moeten worden gesteld. Aandachtspunten die aan bod dienen te komen zijn onder andere de deskundigheid (kennis én ervaring) van het personeel dat op de viskwekerij werkt; de supervisie en de inspectie op kwekerijen; de bassins, het gebouw en de apparatuur die gebruikt zullen worden voor de kweek; operatieve ingrepen; en de wijze waarop (nood-)slacht van vissen zal worden uitgevoerd. Een beschrijving volstaat.

1.3. Specifieke welzijnseisen met betrekking tot de kweek van de vissoort

Hier dient puntsgewijs te worden ingegaan op de specifieke welzijnseisen die aan de kweek van de betreffende vissoort verbonden zijn.

1.3.1. Het kweekstelsel dat voor de vissoort gebruikt zal worden

Beschreven dient te worden op welke wijze de vissoort gekweekt zal gaan worden. Aandachtspunten waarop ingegaan dient te worden zijn het te gebruiken kweekstelsel zelf (bijvoorbeeld een recirculatiesysteem of doorstroomsysteem), of de beoogde temperatuurrange in dit systeem kan worden gerealiseerd, de bezettingsdichtheden in het systeem en de productiviteit die naar verwachting met het systeem kan worden gerealiseerd. Uit de beschrijving dient te blijken dat op basis van de huidige inzichten mag worden verwacht dat de vissen vanuit welzijnsoogpunt op een aanvaardbare wijze voor productie-doeleinden gehouden kunnen worden.

1.3.2. Specifieke huisvestingseisen

Hier dient te worden ingegaan op specifieke huisvestingseisen die de betreffende vissoort stelt. Denk hierbij bijvoorbeeld aan schuil- en rustmogelijkheden, bodemmaterialen en andere vormen van omgevingsverrijking. De specifieke huisvestingseisen en de wijze waarop dit gemanaged zal gaan worden, dienen te worden beschreven. Indien de huisvesting van de ouderdieren, bijvoorbeeld als gevolg van aspecten die met de voortplanting te maken hebben, afwijkt van de huisvesting van de mestdieren, dient dit ook beschreven te worden. Met behulp van zoötechnische indicatoren dient te worden aangetoond dat de vissen vanuit welzijnsoogpunt op de beschreven wijze op een aanvaardbare wijze voor productiedoeleinden kunnen worden gehouden.

1.3.3. Wijze waarop in nieuw uitgangsmateriaal zal worden voorzien

Hier dient te worden beschreven op welke wijze nieuw uitgangsmateriaal zal worden verkregen. Kan de vissoort zich in gevangenschap voortplanten of is wildvang nodig? Hoe worden de dieren in gevangenschap tot voortplanting gebracht? De biotechnologische handelingen die hierbij worden gebruikt, alsmede het gebruik van hormonen dienen te worden beschreven. Wat is de mortaliteit in de opkweekfase? Welke problemen kunnen zich tijdens deze opkweekfase voordoen en hoe kunnen deze problemen voorkomen worden? Uit de beschrijving en zoötechnische indicatoren dient te blijken dat op basis van de huidige inzichten er van mag worden uitgegaan dat de vissen vanuit welzijnsoogpunt op een aanvaardbare wijze voor productiedoeleinden gehouden kunnen worden. Deze parameter dient

zowel voor de kweekdieren als voor het broed te worden uitgewerkt, waarbij met name de mortaliteit als belangrijke parameter geldt.

1.3.4. Vereiste waterkwaliteit

Het meten en sturen van de waterkwaliteit is cruciaal voor een gezonde en een vanuit welzijnsoogpunt acceptabele viskweek. Dit dient dan ook een belangrijk onderdeel te zijn van het dagelijkse management van dergelijke systemen. Op verschillende aspecten van de waterkwaliteit dient naar de mening van de Raad specifiek te worden ingegaan. De Raad realiseert zich echter dat een aantal van de verschillende aspecten van waterkwaliteit zeer nauw samenhangen (denk aan ammoniak-zuurstof-kooldioxide en doorstroming-zuurstof) en dat het belangrijk is niet alleen naar de verschillende aspecten afzonderlijk, maar ook naar 'het plaatje als geheel' te kijken.

Zuurstofgehalte

Aangegeven dient te worden wat het minimale zuurstofgehalte van het water dient te zijn, wat het optimale zuurstofgehalte van het water is en op welke wijze het zuurstofgehalte van het water kan worden gemanaged. Met behulp van in de literatuur beschreven en/of uit de praktijk gebleken uitkomsten van zoötechnische indicatoren bij dit minimale zuurstofgehalte dient te worden aangetoond dat het op basis van de huidige inzichten aannemelijk is dat de vissen vanuit welzijnsoogpunt op een aanvaardbare wijze voor productiedoeleinden kunnen worden gehouden.

Ammoniakgehalte

Aangeven dient te worden wat het gehalte aan

ammoniak maximaal mag bedragen en op welke wijze dit zal worden gemanaged. Het in acht nemen van een veiligheidsmarge is hierbij aanbevelenswaardig. Met behulp van de onderscheiden zoötechnische indicatoren dient te worden aangetoond dat indien het ammoniakgehalte de maximaal toelaatbare waarde niet overschrijdt, de vissen vanuit welzijnsoogpunt op aanvaardbare wijze voor productiedoeleinden kunnen worden gehouden. Hierbij kan gebruik worden gemaakt van hetgeen in de literatuur is beschreven en/of in de praktijk is gebleken. De ammoniakconcentratie kan worden berekend uit de geteste ammoniumconcentratie in combinatie met de zuurgraad.

Koolstofdioxidegehalte

Aangegeven dient te worden wat het gehalte aan koolstofdioxide in het water maximaal mag bedragen en op welke wijze dit zal worden gemanaged. Het in acht nemen van een veiligheidsmarge is hierbij aanbevelenswaardig. Met behulp van de onderscheiden zoötechnische indicatoren dient te worden aangetoond dat indien het koolstofdioxidegehalte de maximaal toelaatbare waarde niet overschrijdt, de vissen vanuit welzijnsoogpunt op aanvaardbare wijze voor productiedoeleinden kunnen worden gehouden. Hierbij kan gebruik worden gemaakt van hetgeen in de literatuur is beschreven en/of in de praktijk is gebleken.

Zuurgraad

Aangegeven dient te worden binnen welke range de zuurgraad van het water dient te liggen, wat de optimale waarde is en op welke wijze de zuurgraad zal worden gemanaged. Met behulp van de onderscheiden zoötechnische indicatoren dient te worden aangetoond dat indien de zuurgraad binnen deze

range blijft, de vissen vanuit welzijnsoogpunt op aanvaardbare wijze voor productiedoeleinden kunnen worden gehouden. Hierbij kan gebruik worden gemaakt van hetgeen in de literatuur is beschreven en/of in de praktijk is gebleken.

Temperatuur

Aangegeven dient te worden binnen welke range de temperatuur van het water dient te liggen, wat de optimale waarde is en op welke wijze de temperatuur zal worden gemanaged. Met behulp van de onderscheiden zoötechnische indicatoren dient te worden aangetoond dat indien de temperatuur binnen deze range blijft, de vissen vanuit welzijnsoogpunt op een aanvaardbare wijze voor productiedoeleinden kunnen worden gehouden. Hierbij kan gebruik worden gemaakt van hetgeen in de literatuur is beschreven en/of in de praktijk is gebleken.

Saliniteit

Aangegeven dient te worden binnen welke range de saliniteit van het water dient te liggen, wat de optimale waarde is en op welke wijze de saliniteit zal worden gemanaged. Indien relevant kan dit per levensstadium worden aangegeven. Met behulp van de onderscheiden zoötechnische indicatoren dient te worden aangetoond dat indien de saliniteit binnen deze range blijft, de vissen vanuit welzijnsoogpunt op een aanvaardbare wijze voor productiedoeleinden kunnen worden gehouden. Hierbij kan gebruik worden gemaakt van hetgeen in de literatuur is beschreven en/of in de praktijk is gebleken.

Waterdoorstroming

Aangegeven dient te worden binnen welke range de waterdoorstroming dient te liggen, wat de optimale

waarde is en op welke wijze de waterdoorstroming zal worden gemanaged. Met behulp van de onderscheiden zoötechnische indicatoren dient te worden aangetoond dat indien de waterdoorstroming binnen deze range blijft, de vissen vanuit welzijnsoogpunt op een aanvaardbare wijze voor productiedoeleinden kunnen worden gehouden. Hierbij kan gebruik worden gemaakt van hetgeen in de literatuur is beschreven en/of in de praktijk is gebleken.

Gehalte zwevende deeltjes

In aanvulling op de Draft Recommendations Concerning Farmed Fish (9de revisie) is de Raad van mening dat in het dossier ook dient te worden ingegaan op de concentratie zwevende deeltjes in het water. Een te hoge concentratie aan zwevende deeltjes kan een nadelig effect op de kieuwen van vissen hebben. Aangegeven dient te worden wat het maximale gehalte aan zwevende deeltjes in het water mag zijn en op welke wijze dit zal worden gemanaged. Het in acht nemen van een veiligheidsmarge is hierbij aanbevelenswaardig. Met behulp van de onderscheiden zoötechnische indicatoren dient te worden aangetoond dat indien het gehalte aan zwevende deeltjes het maximum niet overschrijdt, de vissen vanuit welzijnsoogpunt op een aanvaardbare wijze voor productiedoeleinden gehouden kunnen worden. Hierbij kan gebruik worden gemaakt van hetgeen in de literatuur is beschreven en/of in de praktijk is gebleken.

Nitriet- en nitraatgehalte

In aanvulling op de Draft Recommendations Concerning Farmed Fish (9de revisie), is de Raad van mening dat in het dossier ook ingegaan dient te worden op het nitriet- en nitraatgehalte van het

water. Dit aspect is voor recirculatiesystemen van belang omdat hier als gevolg van nitrificatie een aantal stikstofmetabolieten ontstaat en vissen voor te hoge concentraties van deze stikstofmetabolieten gevoelig zijn. Aangegeven dient te worden wat het maximale nitriet- en nitraatgehalte in het water mag zijn en op welke wijze dit zal worden gemanaged. Het in acht nemen van een veiligheidsmarge is hierbij aanbevelenswaardig. Met behulp van de onderscheiden zoötechnische indicatoren dient te worden aangetoond dat indien het gehalte aan nitriet en nitraat het maximum niet overschrijdt, de vissen vanuit welzijnsoogpunt op een aanvaardbare wijze voor productiedoeleinden kunnen worden gehouden. Hierbij kan gebruik worden gemaakt van hetgeen in de literatuur is beschreven en/of in de praktijk is gebleken.

Andere factoren

Aangegeven dient te worden of, en zo ja welke, andere factoren met betrekking tot de waterkwaliteit relevant zijn en welke onder- dan wel bovengrens of range voor deze factor gehanteerd dient te worden. Indien relevant dient tevens te worden aangegeven wat de optimale waarde voor deze factor is. Daarnaast dient inzicht te worden gegeven in de wijze waarop deze factor gemanaged zal worden. Aangetoond dient te worden, bij voorkeur middels zoötechnische indicatoren, dat, indien de factor binnen de gestelde grenzen blijft, de vissen vanuit welzijnsoogpunt op een aanvaardbare wijze voor productiedoeleinden gehouden kunnen worden. Hierbij kan gebruik worden gemaakt van hetgeen in de literatuur is beschreven en/of in de praktijk is gebleken.

1.3.5. Voer, voedermethodieken en voeronthouding

Aangegeven dient te worden of er voor de vissoort geschikt en attractief voer commercieel verkrijgbaar is. Daarnaast dient te worden ingegaan op de wijze waarop de vissen gevoerd zullen worden (continu of op een paar momenten per dag, verspreiding van het voer over het bassin of aanbieden van voer op één plaats in het bassin, wijze waarop er voor wordt gezorgd dat elke individuele vis aan voer kan komen etc.) en of er problemen verwacht kunnen worden bij de eventuele overschakeling van levend voer op kunstmatig voer. Tevens dient te worden aangegeven wanneer, hoe lang en bij welke watertemperatuur voeronthouding zal worden toegepast (bijvoorbeeld in geval van het sorteren en het slachten van de vissen) en op welke wijze eventuele stress zal worden beperkt. In verband met de gewenning van vissen aan een vaste voedertijd en het gegeven dat in de meeste gevallen de darmen binnen 72 uur leeg zijn (bij hogere watertemperaturen gaat dit sneller), kan in de meeste gevallen worden volstaan met een maximale duur van voeronthouding van 72 uur. De beschrijving van eisen met betrekking tot het voer, de voedermethodiek(en) en voeronthouding en de wijze waarop dit gemanaged zal gaan worden, moet zodanig zijn dat duidelijk wordt dat de vissen vanuit welzijnsoogpunt op een aanvaardbare wijze voor productiedoeleinden gehouden kunnen worden. Deze beschrijving dient gepaard te gaan met een onderbouwing met behulp van zoötechnische indicatoren.

1.3.6. Bezettingsgraad

Aangegeven dient te worden welke bezettingsgraad gehanteerd zal worden en wat de optimale

bezettingsgraad is. Afhankelijk van de vissoort kan dit worden aangegeven per m² of per m³. De vanuit welzijnsoogpunt acceptabele bezettingsgraad is mede afhankelijk van het natuurlijk gedrag. De eenheid waarvoor gekozen dient te worden is afhankelijk van de levenswijze van de vissoort: voor bodembewoners is de bezettingsgraad per m² zinvoller dan per m³, voor andere vissoorten kan het omgekeerde gelden. De beschrijving van de beoogde bezettingsgraad en de wijze waarop dit gemanaged zal gaan worden, dient te worden onderbouwd met behulp van zoötechnische indicatoren. Uit de beschrijving dient te blijken dat bij de beoogde bezettingsgraad de vissen vanuit welzijnsoogpunt op een aanvaardbare wijze voor productiedoeleinden gehouden kunnen worden.

1.3.7. Specifieke behandelingsmethode(n)

Uit te voeren specifieke behandelingsmethoden, zoals het sorteren op grootte, maatregelen ten behoeve van ziektepreventie en transport, en de frequentie waarmee deze handelingen zullen plaatsvinden, dienen hier beschreven te worden. Aangegeven dient te worden dat ondanks deze behandelingsmethoden de vissen vanuit welzijnsoogpunt op een aanvaardbare wijze voor productiedoeleinden gehouden kunnen worden.

1.3.8. Dodingsmethode(n)

Beschreven dient te worden op welke wijze de vissen zullen worden gedood. Het doden van de vissen dient te geschieden conform het nog in te dienen voorstel voor een AMvB 'Doden van vissen'.

1.3.9. Biotechnologische handeling(en)

Specifieke biotechnologische handelingen, zoals

genetische modificatie, geslachtsverandering en triploidie, en de effecten van de toepassing van deze handelingen op het welzijn van de vissen dienen, indien relevant, hier beschreven te worden. Eén en ander dient te gebeuren conform het Ingrepenbesluit en/of het Besluit voortplantingstechnieken.

1.3.10. Wenselijkheid tot polycultuur

Aangegeven dient te worden of gestreefd wordt naar polycultuur. Indien relevant dient te worden aangetoond dat de vissen in polycultuur vanuit welzijnsoogpunt op een aanvaardbare wijze voor productiedoeleinden gehouden kunnen worden. Een beschrijving volstaat.

1.3.11. Speciale uitrusting

Indien relevant dient te worden ingegaan op de vereiste speciale uitrusting die noodzakelijk is om de vissoort in Nederland te kunnen kweken. Hierbij kan worden gedacht aan apparatuur waarmee de waterkwaliteit of aspecten daarvan (continu) gemeten en bewaakt kunnen worden, voorzieningen om technische storingen op te kunnen vangen, een alarmsysteem dat de belangrijkste functies in het bedrijf bewaakt en de beschikbaarheid van personeel zodat op snelle en adequate wijze op technische storingen gereageerd kan worden. Een beschrijving volstaat.

1.3.12. Voorkómen van ziekten

De Raad adviseert om, in aanvulling op de Draft Recommendations Concerning Farmed Fish (9de revisie), ziekte-incidentie als parameter waarover informatie dient te worden verstrekt, op te nemen. Ingegaan dient te worden op alle managementopties voor reductie van de ziekte-incidentie bij deze vissoort. Een beschrijving volstaat.

1.4. Ervaringen van elders met het kweken van de betreffende vissoort

Ervaring die elders is opgedaan met het kweken van de betreffende vissoort leert ons onder welke condities de kweek kan plaatsvinden en in hoeverre vanuit welzijnsoogpunt viskweek voor productiedoeleinden op een aanvaardbare wijze kan plaatsvinden. De Nederlandse kweker kan met dergelijke informatie zijn voordeel doen en geattendeerd worden op aspecten van de kweek waar zich mogelijk problemen kunnen voordoen. Een beschrijving van de ervaringen elders en de inschatting of de situatie in Nederland vergelijkbaar is, of dat er zich specifieke situaties kunnen voordoen die het houden van bepaalde vissoorten in Nederland minder geschikt maken, volstaat.

2. TOELATINGSPROCEDURE

De door de Raad geadviseerde toelatingsprocedure begint met het formele verzoek tot uitbreiding van de in de Bijlage van het Besluit aanwijzing voor productie te houden dieren opgenomen vissoorten door degene die een in Nederland nieuwe vissoort voor productiedoeleinden wil gaan kweken. Het verzoek dient te worden ingediend bij de verantwoordelijke beleidsdirectie van het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij. Bij het verzoek dient een dossier met informatie, zoals beschreven in het kader in hoofdstuk 1, te worden aangeleverd. De verantwoordelijke beleidsdirectie vraagt een onafhankelijke deskundigencommissie het dossier inhoudelijk te beoordelen en aan te geven of op basis van de aangeleverde informatie en de huidige

Informatie dient te worden verstrekt op de volgende punten:

1. Biologische karakteristieken van de vissoort
2. Algemene informatie met betrekking tot de kweek van de betreffende vissoort
3. Specifieke welzijnseisen met betrekking tot de kweek van de betreffende vissoort
 - Het (de) kweekstelsel(en) dat (die) voor de betreffende vissoort gebruikt zal (zullen) worden
 - Specifieke huisvestingseisen
 - Wijze waarop in nieuw uitgangsmateriaal zal worden voorzien
 - Vereiste waterkwaliteit, te weten: zuurstofgehalte, ammoniumgehalte, koolstofdioxidegehalte, zuurgraad, temperatuur, saliniteit, waterdoorstroming, gehalte zwevende deeltjes, nitriet- en nitraatgehalte en andere factoren
 - Voer, voedermethodieken en voeronthouding
 - Bezettingsgraad
 - Specifieke behandelingsmethode(n)
 - Dodingsmethode(n)
 - Biotechnologische handeling(en)
 - Wenselijkheid van polycultuur
 - Speciale uitrusting
 - Voorkómen van ziekten
4. Ervaringen van elders met het kweken van de betreffende vissoort

Uit de informatie dient te blijken:

1. Dat op geen van bovengenoemde punten onaanvaardbare welzijnsproblemen optreden bij de kweek van de betreffende vissoort. Dit dient te worden aangetoond met behulp van de volgende positieve en negatieve zoötechnische parameters:
 - Normaal en afwijkend gedrag
 - (zelf-) Beschadigend gedrag
 - Eetlust
 - Voortplanting
 - Groei
 - Mortaliteit
 - Vóórkomen van ziekten
 - Vóórkomen van deformaties
2. Op welke wijze op bovengenoemde punten in de praktijk invulling zal worden gegeven aan het managen van de kweek van de betreffende vissoort.

(wetenschappelijke) inzichten voldoende aannemelijk kan worden gemaakt dat de kweek van de betreffende vissoort vanuit welzijnsoogpunt op een aanvaardbare wijze in Nederland kan plaatsvinden. De Raad realiseert zich dat de gevraagde informatie (vrijwel) nooit volledig kan worden aangeleverd en is van mening dat de deskundigencommissie moet beoordelen of de gegevens voldoende zijn en voldoende onderbouwd. Indien het dossier te onvolledig is aangeleverd, kan de verantwoordelijke beleidsdirectie vragen om aanvullende informatie. Na advisering door de deskundigencommissie omtrent de toelating van de vissoort voor productie-doeleinden, adviseert de verantwoordelijke beleidsdirectie de verantwoordelijke bewindspersoon van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij. Indien de bewindspersoon besluit de vissoort voor productie-doeleinden toe te laten, dient een traject tot wijziging van het Besluit aanwijzing voor productie te houden dieren te worden doorlopen. Het is de vraag welke rol (de leden van) de Raad in dit traject zou(den) moeten spelen.

De verantwoordelijke beleidsdirectie kan het conceptbesluit of de strekking daarvan voorafgaand aan de indiening in de Ministerraad met de sector bespreken.

3. OVERIGE OPMERKINGEN

De Raad merkt op dat het wenselijk, en volgens het Productschap Vis zelfs noodzakelijk, is dat tot harmonisatie van het Europese visbeleid wordt gekomen. Indien regels voor de introductie van nieuwe vissoorten voor productiedoeleinden in Nederland strenger zijn dan elders binnen de Europese Unie, kan dit nadelige gevolgen voor de

ontwikkeling van de Nederlandse viskwekerij hebben. Bovendien brengt dit het risico met zich mee dat Nederland zijn vooraanstaande positie in het onderzoek op dit gebied verliest.

De Raad is van mening dat onderzoek naar welzijnsaspecten binnen de viskwekerij dient te worden gestimuleerd door zowel de sector als door de overheid. Op deze wijze kan meer inzicht worden verkregen in het welzijn van vissen in kweeksystemen en kan beter worden onderbouwd welke vissoorten wel en welke niet geschikt zijn om als productiedier in Nederland te houden. Uitwisseling van kennis met buitenlandse onderzoeksinstituten dient eveneens te worden gestimuleerd.

De Raad wil benadrukken dat niet alleen het voorkomen van welzijnsproblemen (een negatieve benadering) bij kweekvissen aandacht behoeft, maar dat ook het bevorderen van het welzijn van de kweekvissen (een positieve benadering) een belangrijk aandachtspunt binnen de viskweeksector en het onderzoek naar welzijnsaspecten binnen de viskwekerij dient te zijn. Door zowel negatieve als positieve zoötechnische parameters te gebruiken, wordt bij bovenstaande aangesloten. Indien uitsluitend wordt gekeken naar (het ontbreken van) negatieve welzijnsindicatoren, bestaat de mogelijkheid dat signalen, waaruit een verminderd of suboptimaal welzijn van de vissen blijkt, worden gemist. Bovendien kan het bevorderen van het welzijn van kweekvissen resulteren in een meerwaarde van het product, waardoor de concurrentiepositie van de viskweeksector versterkt wordt, en in een lagere ziekte-incidentie.

De Raad merkt op dat wildvang om te kunnen voorzien in nieuw uitgangsmateriaal (zie § 1.3.3.) voor de Dierenbescherming onacceptabel is. De Dieren-

bescherming is van mening dat, gezien het klaarblijkelijke onvermogen van de vissoort om zich in gevangenschap voort te planten, de vissoort niet geschikt is om te houden. Tevens is de Dierenbescherming van mening dat, als vissoort niet kan worden gedood conform hetgeen in § 1.3.8. is beschreven, deze soort niet voor productiedoeleinden gehouden zou mogen worden.

LITERATUURLIJST

1. Directie Visserij. (2000). *Beleidsverkenning aquacultuur – eindrapport*. Den Haag: Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij.
2. Brief van Directie Visserij, Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij van 10-04-2002 aan Raad voor Dierenaangelegenheden (kenmerk: VISS/02/2833).
3. Besluit aanwijzing voor productie te houden dieren.
4. Raad van Europa (2002). *Standing committee of the European Convention for the protection of animals kept for farming purposes (T-AP) – Draft recommendations concerning farmed fish (9th revision)*. Strasbourg, Frankrijk, 27-31 mei 2002.

BIJLAGEN

1. ADVIESAANVRAAG EN ANTWOORD

zie pagina's 22 t/m 23

RDA/2002/62

Raad voor Dierenangelegenheden
T.a.v. de Secretaris drs. mw. I.D. Wolf
Postbus 90428
2509 LC Den Haag

landbouw, natuurbeheer
en visserij

uw brief van	uw kenmerk	ons kenmerk	datum
		VISS/02/2833	10-04-2002
onderwerp		doorkiesnummer	bijlagen
Agendavoorstel		070-3784848	geen

Geachte mevrouw Wolf,

De viskweek is mondiaal een van de sterkst groeiende economische sectoren. Naast groei van de productie van enkele traditionele vissoorten, is er ook sprake van een toenemende belangstelling voor de productie van tot op heden niet gekweekte vissoorten. Dit kan commercieel gezien interessant zijn in relatie tot teruglopende visbestanden in zee, maar kan ook tot doel hebben om tot een grotere diversificatie in het aanbod te komen.

Ook in Nederland zijn deze tendenzen zichtbaar. Met enige regelmaat worden de directie Visserij verzocht nadere informatie te verstrekken over de mogelijkheden van de kweek in Nederland van bijvoorbeeld steur, diverse soorten platvissen en enkele andere vissoorten. Enkele van deze vissoorten zijn op dit moment niet opgenomen in het Besluit aanwijzing voor productie te houden dieren.

Uitgangspunt bij plaatsing van een diersoort in de bijlage van het bovengenoemde Besluit is dat de diersoort in Nederland op een vanuit het oogpunt van dierenwelzijn aanvaardbare wijze kan worden gehouden voor productiedoelinden. Hiervoor is echter op dit moment nog geen toetsingskader ontwikkeld en er is nog geen toelatingsprocedure vastgesteld.

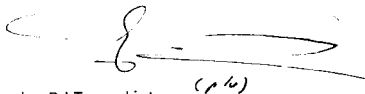
Onlangs is het Kabinetsstandpunt omtrent dierenwelzijn gepubliceerd. Daaropvolgend heeft Staatssecretaris Faber haar visie omtrent vissenwelzijn gepresenteerd. Deze documenten vormen de kaders waarbinnen in de komende jaren welzijnsbeleid voor vis gestalte moet gaan krijgen. Het hierboven genoemde toetsingskader zal moeten passen in dit beleid.

Ministerie van Landbouw,
Natuurbeheer en Visserij
Directie Visserij
KBC
Bezuidenhoutseweg 73
Postadres: 20401
2500 EK Den Haag
Telefoon: 070-3784848
Fax: 070-3786153
Telegramadres: Landvis
Telex: 32040 Lavini

Datum	Kenmerk	Vervolgblad
10-04-2002	VISS/02/2833	2

Ik wil uw Raad verzoeken advies te geven over een toetsingskader en toelatingsprocedure voor uitbreiding van de bijlage bij het Besluit aanwijzing voor productie te houden dieren.

Directeur Visserij,

drs. R.J.T. van Lint

Raad voor
Dierenaangelegenheden
Schenkweg 60
Postadres:
Postbus 90428
2509 LK 's-Gravenhage
Telefoon: 070-3785266
Fax: 070-3814246

**RAAD VOOR
DIERENAANGELEGENHEDEN**

**Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en
Visserij**

**Directie Visserij
t.a.v. dhr. drs. R.J.T. van Lint
Postbus 20401
2500 EK Den Haag**

cc: dhr. mr. A.L. de Kok

uw brief van	uw kenmerk	ons kenmerk	datum
		RDA/2002/77	23-04-2002
onderwerp		doorkiesnummer	bijlagen
Opdrachtbevestiging		070 3785882	

Geachte heer Van Lint,

In uw brief van 10 april met het kenmerk VISS/02/2833 verzoekt u de Raad van Dierenaangelegenheden om advies te geven over een toetsingskader en toelatingsprocedure voor uitbreiding van de bijlage bij het Besluit aanwijzing voor productie te houden dieren.

De Raad bevestigt hierbij dat zij uw verzoek aanneemt en zal u hier te zijner tijd uitgebreider over informeren.

Met vriendelijke groet,

Mevr. Dr. Drs. I.D. de Wolf
Secretaris van de Raad voor Dierenaangelegenheden

2. OVERZICHT VAN CONFORM HET TOETSINGSKADER AAN TE LEVEREN INFORMATIE

25

1. Biologische karakteristieken van de vissoort: B ¹
2. Algemene informatie met betrekking tot de kweek van de betreffende vissoort: B
3. Specifieke welzijnseisen met betrekking tot de kweek van de betreffende vissoort
 - Het (de) kweekstelsel(en) dat (die) voor de betreffende vissoort gebruikt zal (zullen) worden: B
 - Specifieke huisvestingseisen: B, Z
 - De wijze waarop in nieuw uitgangsmateriaal zal worden voorzien: B, Z
 - De vereiste waterkwaliteit
 - Zuurstofgehalte: B, Z
 - Ammoniumgehalte: B, Z
 - Koolstofdioxidegehalte: B, Z
 - Zuurgraad: B, Z
 - Temperatuur: B, Z
 - Saliniteit: B, Z
 - Waterdoorstroming: B, Z
 - Gehalte zwevende deeltjes: B, Z
 - Nitriet- en nitraatgehalte: B, Z
 - Andere factoren: B (Z)
 - Voer, voedermethodieken en voeronthouding: B, Z
 - Bezettingsgraad: B, Z
 - Specifieke behandelingsmethode(n): B
 - Dodingsmethode(n): AMvB
 - Biotechnologische handeling(en): Besluit
 - Wenselijkheid van polycultuur: B
 - Speciale uitrusting: B
 - Voorkómen van ziekten: B
- 4 Ervaringen van elders met het kweken van de betreffende vissoort: B

¹ B: beschrijving volstaat; Z: beschrijving van zoötechnische indicatoren vereist; AMvB: conform AMvB 'doden van vissen'; Besluit: conform Ingrepenbesluit en/of Besluit voortplantingstechnieken

26 3. SAMENSTELLING VAN DE WERKGROEP

In de werkgroep 'een toetsingskader en toelatingsprocedure voor aanwijzing van nieuwe voor productie te houden vissoorten' participeerden:

- Universiteit Utrecht: dr. R. van den Bos
- Wageningen Universiteit & Research: prof. dr. J.A.J. Verreth
- RIVO: ir. A. Kamstra
- ID-Lelystad: mevr. dr. ir. O.L.M. Haenen
- Productschap Vis: W. van Eijk
- Nevevi: W. van Eijk
- Dierenbescherming: mevr. ir. M. de Jong-Timmerman

Namens de Directie Visserij van het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij woonde ir. F.G.E. van den Berg de vergaderingen van de werkgroep bij. Namens de Directies Juridische Zaken en Landbouw van het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij waren respectievelijk mevr. mr. M.C. van Heezik en mevr. ir. S. van den Brink bij de werkgroep betrokken.

De werkgroep werd voorgezeten door mevr. dr. drs. I.D. de Wolf, secretaris van de Raad voor Dierenaangelegenheden.

4. OVERZICHT VAN PUBLICATIES

Onderstaand overzicht betreft uitsluitend publicaties van de Raad in 2002. Een overzicht van oudere door de Raad uitgebrachte publicaties kan worden opgevraagd bij het secretariaat van de Raad.

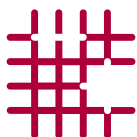
RDA 2002/01 Minimum welzijnseisen tijdens bestrijdingscampagnes

RDA 2002/02 Fokken met recreatiedieren

RDA 2002/03 Fokken met recreatiedieren

RDA 2002/04 Advies aan de Directeur Landbouw van het Ministerie van LNV inzake het plan van aanpak van CatFancy voor de bestrijding van erfelijke gebreken bij katten

RDA 2002/05 Een toetsingskader en toelatingsprocedure voor aanwijzing van nieuwe voor productie te houden vissoorten

RAAD VOOR DIERENAANGELEGENHEDEN